

کتابخانه چستر بیٹی ایرلند و دست‌نویس‌های اسلامی*

احمد رضا رحیمی ریسه
مؤسسه فهرستگان**

چکیده: این مقاله گزارشی است درباره کتابخانه چستر بیٹی در دوبلین، و دست‌نویس‌های اسلامی آن و نیز فهرست‌هایی که تاکنون برای این مجموعه کتابخانه‌ای تهیه و تدوین شده است. این مقاله به پنج بخش تقسیم شده است: الف) کتابخانه، مؤسس و مجموعه دست‌نویس‌ها؛ ب) قرآن‌های خطی؛ ج) دست‌نویس‌های عربی؛ د) دست‌نویس‌های فارسی؛ هـ) دست‌نویس‌های ترکی و کردی. در بخش نخست ابتدا زندگینامه آلفرد چستر بیٹی مؤسس مجموعه آمده است. سپس توضیحاتی درباره وضعیت کلی کتابخانه ذکر شده و در ذیل بخش‌های بعدی درباره دست‌نویس‌های هر زبان، شمار دست‌نویس‌های فهرست شده و فهرست ناشده و نیز کتاب‌شناسی فهرست‌های چاپ شده مطالبی آمده است.

مناطق وسیعی از آمریکای شمالی و افریقا به کار پرداخت و در ۳۵ سالگی ثروت بسیاری گرد آورد. بیٹی سپس به توصیه یکی از دوستانش به لندن رفت و در سال ۱۹۱۴م به Selection Trust پیوست و تا سال ۱۹۵۰م که بازنشسته شد با این کمپانی همکاری می‌کرد. او در سال ۱۹۳۳م به تابعیت بریتانیا درآمد.

بیٹی از دوران کودکی به گردآوری نمونه‌های معدنی علاقه داشت، اما از هنگامی که به لندن آمد علاقه او از جمع‌آوری اشیاء

الف) کتابخانه، مؤسس و مجموعه دست‌نویس‌ها
سر آلفرد چستر بیٹی (ت: نیویورک / ۱۸۷۵، د: موناکو / ۱۹۶۸) فرزند مردی بانکدار بود و تحصیلات دانشگاهی خود را ابتدا در دانشگاه پرینستون و سپس در دانشگاه کلمبیا در نیویورک و مدرسه معدن (School of Mine) در ۱۸۹۸م به پایان رساند. پس از پایان تحصیلات، ابتدا کارگری ساده بود و سپس به عنوان مهندس معدن، مدیر و مشاور در کلرادو مشغول به کار شد. در

* بخش عمده‌ای از این مقاله در حدود ۳ سال قبل نگاشته شده و در طول این مدت، با استفاده از منابع جدیدتر بعضی فصل‌های آن تکمیل گردید. آخرین این منابع دونه‌ای است که از دکتر الین رایت (Dr. Elaine Wright)، مشول بخش دست‌نویس‌های اسلامی کتابخانه چستر بیٹی، در تاریخ‌های ۲۹ آوریل ۲۰۰۰م (۱۰ اردیبهشت ۱۳۷۹) و ۶ مه ۲۰۰۰م (۱۷ اردیبهشت ۱۳۷۹) دریافت کرده‌ام. همین جا از ایشان تشکر می‌کنم و مختصری درباره او می‌نویسم تا مسئولان کتابخانه‌های داخلی از چند و چون و تخصص مدیران و کتابداران بخش‌های نسخه‌های خطی اسلامی در مجموعه‌های خارجی اطلاع داشته باشند.

دکتر الین رایت در ژانویه ۱۹۹۸م مشول بخش اسلامی کتابخانه شد. کمی قبل از احراز این مسئولیت، از رساله‌ی دکترای خود در دانشگاه آکسفورد دفاع کرد. موضوع این رساله عبارت است از ((تولید کتاب (یا کتاب‌پردازی) در شیراز از زمان حکومت اینجوسیان (حک: ۷۰۳ - ۷۵۸ق) تا اواخر دوره تیموریان در حدود ۸۵۶ق/۱۴۵۲م)). این رساله به بررسی کلیه مسائل مربوط به کتاب همچون نسخه‌شناسی، خط، صحافی، تذهیب، مینیاتور و ... در این دوره می‌پردازد. دکتر رایت اکنون به تکمیل رساله خود مشغول است و قرار است این رساله در مجموعه ((پژوهش‌های آکسفورد در هنر اسلامی)) (Oxford Studies in Islamic Art) به چاپ برسد.

** مؤسسه فهرستگان در سال ۱۳۷۷ش، با هدف مطالعه و بررسی در زمینه نسخه‌های خطی و کتابشناسی کتاب‌های چاپی تأسیس شد. این مؤسسه از آغاز تأسیس تاکنون (۱۳۷۹) ۲۶ عنوان کتاب (در ۵۳ مجلد) تألیف و تحقیق و ترجمه کرده است. مهمترین آنها - که آماده چاپ است - عبارت است از: ترجمه تاریخ نگارش‌های عربی در ۱۰ مجلد (تألیف فؤاد سزگین، انتشار از سوی خانه کتاب)؛ کتابشناسی آثار فارسی چاپی در شبه قاره، به کوشش دکتر عارف نوشاهی در ۴ مجلد. ترجمه بررسی جهانی دست‌نویس‌های اسلامی، فراهم آمده در بنیاد اسلامی الفرقان، در ۴ مجلد؛ علاقه‌مندان برای کسب اطلاع بیشتری می‌توانند با صندوق پستی تهران: ۷۴۶۱ - ۱۴۱۵۵ مکاتبه و اطلاع حاصل کنند؛ آجرشان مأجور و سعیشان مشکور بادا. نامه بهارستان

تصویر سر آلفرد چستر بیٹی، ۱۸۷۵ - ۱۹۶۱ م

نمونه‌هایی از هنر چاپی غربی نیز علاقه‌مند بود. چستر بیٹی در سال ۱۹۵۰م، یعنی آغاز دورهٔ بازنشتگی‌ش، به گردآوری کتاب‌های چاپی غربی و دیگر آثار هنری ادامه داد. در سال ۱۹۵۴م ملکه الیزابت دوم، به دلیل خدمات وی به بریتانیا و آنچه «کسب تدابیر حیاتی در طول جنگ جهانی دوم» خوانده شد او را به لقب سر (Knight) مفتخر کرد. ۳ سال بعد به مقام نخستین شهروند افتخاری ایرلند برگزیده شد. هنگامی که در سال ۱۹۶۵م گردآوری نسخه‌ها متوقف شد، کتابخانهٔ بیٹی شامل مجموعه‌ای از دست‌نویس‌های شرقی - از هر جنس و زبان - بود. او این مجموعه را برای مردم ایرلند به یادگار گذاشت. در تمام مدتی که بیٹی در مقام فردی مجموعه‌دار فعالیت می‌کرد، از همکاری صمیمانهٔ کارشناسان خبره، به ویژه کارمندان موزهٔ بریتانیا، بهره فراوانی جست.

این مجموعه ابتدا و در دههٔ ۱۹۳۰م در Baroda House محل اقامت چستر بیٹی در لندن، در Kensington Gardens Palace، نگاه‌داری می‌شد، اما در سال ۱۹۵۰م به دوپلین منتقل شد و از سال ۱۹۵۳م در کتابخانه‌ای اختصاصی که به او اهدا شده بود جای گرفت. پس از گذشت نزدیک به ۵۰ سال، کتابخانه در دسامبر ۱۹۹۹م در ساختمان جدیدی در Dublin Castle در مرکز شهر جای گرفت. ساختمان جدید دارای گالری‌های مختلف است که از آنها برای نمایش دست‌نویس‌های اسلامی و غیر اسلامی و برپایی نمایشگاه‌های مختلف استفاده می‌شود.

این کتابخانه در آغاز مجموعه‌ای خصوصی بود و چستر بیٹی زندگی خود را با چاپ آثاری از این مجموعه و همچنین انتشار سلسله کتاب‌هایی به نام تک‌نگاری‌های چستر بیٹی (Chester Beatty Monographs) تأمین می‌کرد. از این مجموعه در زمان حیات بیٹی، ۱۰ شماره بیشتر منتشر نشد، ولی بار دیگر از حدود سال ۱۹۹۰م انتشار آن آغاز گردید.

امروزه این کتابخانه زیر نظر هیأت امنای اداره می‌شود و ادارهٔ دارایی ایرلند با پرداخت مقرری سالانه از آن حمایت مالی می‌کند. این کتابخانه نیز همانند موزه‌ها و گالری‌های هنری مهم ایرلند، تحت نظارت ادارهٔ نخست وزیری (Department of the Taoiseach) است.

دست‌نویس‌های کتابخانه

کتابخانهٔ چستر بیٹی گسترهٔ وسیعی از دست‌نویس‌های شرقی را در بر می‌گیرد. دست‌نویس‌های اسلامی این کتابخانه

به دست‌نویس‌ها و آثار هنری دیگر معطوف شد. در ابتدا هر گونه دست‌نویسی را، اعم از شرقی و غربی، از هر جا که می‌توانست، می‌خرید، اما از سال ۱۹۳۰م به بعد فقط به گردآوری دست‌نویس‌های شرقی پرداخت، زیرا دست‌نویس‌های مهم غربی کمتر برای فروش عرضه می‌شد؛ هر چند امکان به دست آمدن نمونه‌های برجسته دست‌نویس‌های غربی همواره وجود داشت. بسیاری از خریدهای او از طریق دلال‌ها یا فروشندگانی صورت می‌گرفت که بیشتر در استانبول مستقر بودند، زیرا به علت سقوط امپراتوری عثمانی بسیاری از دست‌نویس‌های مهم در سال‌های ۱۹۲۰ - ۱۹۳۰م و پس از آن، در این شهر برای فروش عرضه می‌شد. وی همچنین در طی زمستانی طولانی که برای استراحت به قاهره رفته بود، برخی از دست‌نویس‌های مهم مسیحی، یهودی و مانوی را در آنجا به دست آورد. بسیاری از این دست‌نویس‌ها پایپروس بودند و بعدها باعث شهرت مجموعهٔ وی نیز شدند. بیٹی به گردآوری

صفحه آخر از قرآن به خط نسخ این بواب درگذشته ۴۱۳ یا ۴۲۳ ق که در کتابخانه چستربیتی نگه داری می شود.

عبارت اند از : ۲۸۹۶ دست‌نویس عربی (۲۴۴ نسخه از آنها قرآن است)؛ ۴۵۴ دست‌نویس فارسی؛ ۱۵۸ دست‌نویس ترکی و ۱ دست‌نویس به زبان ترکی جغتایی.

دست‌نویس‌های غیر اسلامی این کتابخانه عبارت‌اند از : کتاب‌های مانوی قبطی که همگی بر روی پایروس نگاشته شده است؛ دست‌نویس‌های ارمنی؛ دست‌نویس‌های تبتی، دست‌نویس‌های یهودی و مسیحی و غیره.

در این کتابخانه، آرشیو بزرگی از مکاتبات چستر بیٹی با دلال‌ها، فروشندگان و دانشمندان نیز وجود دارد که در آنها جزئیات کامل فعالیت‌هایی که منجر به گردآوری مجموعه بیٹی از حدود ۱۹۱۴م به بعد گردیده، آمده است. همچنین منشأ دقیق بسیاری از دست‌نویس‌های خریداری شده و آثار بررسی شده ولی خریداری نشده‌ای که اکنون محل نگاه‌داری شماری از آنها معلوم نیست آمده است. این مجموعه مکاتبات، موقتاً بر حسب نام آثار و نام خانوادگی طرفین مکاتبه، تنظیم شده و فهرستی از آن در کتابخانه موجود و در دسترس مراجعان است.

هرچند فهرست‌ها و سیاهه‌های دست‌نویس‌های عربی، فارسی، ترکی و هندی در زمان حیات بیٹی به چاپ رسیده است، اما هیچ یک از آنها کامل نیست و شماری از دست‌نویس‌ها هنوز فهرست نشده‌اند.

ب) قرآن‌های خطی

کتابخانه چستر بیٹی مجموعه نسبتاً بی نظیری از قرآن‌های خطی و جلد‌های اسلامی را در خود جای داده است. این قرآن‌ها که شمار آنها به حدود ۲۵۰ جلد می‌رسد از سراسر جهان اسلام گرد آمده است. بی نظیرترین قرآن این کتابخانه نسخه‌ای است به شماره ۴۱ که تنها دست‌نویس کامل قرآن، به خط علی بن هلال معروف به ابن بواب، خوشنویس قرن ۴ هجری است. این قرآن را که به خطی عالی و تذهیبی ظریف و دقیق به تاریخ ۳۹۱ ق کتابت شده است دکتر رایس در تک‌نگاری استادانه خود به تفصیل شناسانده است.

تاکنون برای قرآن‌های این مجموعه سه فهرست تهیه شده است که از آن میان دو فهرست به چاپ رسیده است :

۱) در دهه ۱۹۵۰م، چستر بیٹی از پرفسور دیوید استورم رایس (David Storm Rice) خواست تا فهرستی از نسخه‌های

خطی قرآن موجود در کتابخانه تهیه کنند. رایس کار خود را شروع کرد و نسخه‌های دست‌نویست از فهرست خود را تا پیش از مرگ آماده کرد. این فهرست همراه اوراق وی در مؤسسه یادبود مایر در بیت المقدس (اورشلیم) نگاه‌داری می‌شود و فتوکپی آن در کتابخانه چستربیتی قرار دارد.

۲) آرتور جان آبری (A.J.Arberry)، ۲۴۵ قرآن خطی را فهرست کرد و با مقدمه‌ای مفصل در ۱۹۶۷م به چاپ رساند.^۲ این فهرست براساس همان شیوه فهرست‌نویسی که آبری در فهرست دست‌نویس‌های عربی این کتابخانه به کار برده نگاشته شده است. نمایه‌های کاتبان و دست‌نویس‌های تاریخ‌دار (به ترتیب تاریخ کتابت) و نیز ۷۰ تصویر (که ۱۰ تای اول آنها رنگی است) در انتهای کتاب آمده است. ترتیب فهرست بدین قرار است : قرآن‌های کوفی ایرانی، نسخ کهن، مملوکی، مغربی،

۱. این قرآن به صورت عکسی چاپ و منتشر شده است و نسخه‌های از آن در کتابخانه مجلس شورای اسلامی نگهداری می‌شود. نامه بهارستان

2. The Koran Illuminated : A Handlist of the Korans in the Chester Beatty Library, by Arthur J.Arberry, Dublin: Hodges Figgis and co. Ltd., 1967, xxvii +84 pp. 70 plates, 10 in polychrome; Coloured frontispiece.

ایرانی، ترکی، هندی، افریقای غربی و چینی.

تفسیر قرآن و حدیث در برمی‌گیرد. شماره کل دست نویس‌های عربی (غیر از قرآن‌ها) به ۲۶۵۲ مجلد می‌رسد. فهرست نویسی دست نویسهای عربی در زمان حیات بیتی آغاز شد. در اینجا به تمامی این فهرست‌ها، اعم از منتشر شده و منتشر نشده، اشاره می‌کنیم:

۳) دیوید جیمز (D. James)، مسئول سابق بخش اسلامی کتابخانه، در ۱۹۸۰م، فهرستی برای ۱۱۳ قرآن خطی کتابخانه و جلد‌های آن، یک قرآن مینیاتوری و قاب آن و نیز یک عدد غلاف قرآن (کیف بنددار) تهیه کرد.^۳ این کتاب، فهرست قرآن‌هایی است که به مناسبت «مهرجان العالم الاسلامی» به نمایش درآمده بود. دکتر جیمز این فهرست را به شکل موضوعی مرتب کرد و برای هریک از بخش‌های در ویژگی‌های قرآن‌های مربوط نگاشته است. بخش‌های این فهرست عبارت‌اند از: نخستین قرآن‌های کوفی، قرآن‌هایی به خط کوفی شرقی؛ نخستین قرآن‌ها به خط تحریری، عصر ممالیک، قرن ۸ هجری، قرن ۹ هجری، قرآن‌های ایران و عراق در عصر ایلخانی، دوره تیموری، دوره صفویه و پس از آن؛ قرآن‌هایی از ترکیه، سلجوقیان آناتولی، ترک‌های عثمانی؛ قرآن‌هایی از هند و خاور دور؛ قرآن‌هایی از اسپانیای اسلامی، شمال و غرب افریقا؛ جلد و صحافی.

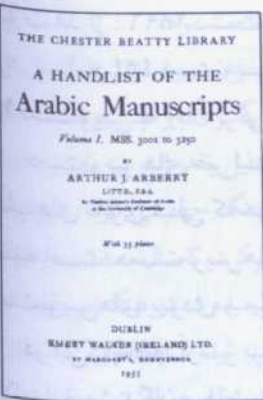
مؤلف، در این فهرست به همه موارد نسخه‌شناسی از قبیل خط، کاتب، تاریخ و محل کتابت، شیوه تذهیب و آرایش نسخه اشاره می‌کند و گاه اطلاعات جنبی قابل استفاده‌ای را برای پژوهشگران این رشته به دست می‌دهد، مثلاً در توصیف قرآن شماره ۱۳ (ص ۲۷) - که «ربع» اول قرآنی از ایران است - به این نکته اشاره می‌کند که بخش‌هایی دیگر از این قرآن در بقعه شیخ صفی الدین اردبیلی در اردبیل و نیز در کتابخانه دانشگاه استانبول جای گرفته است.

در این فهرست توصیفات هر نسخه در نیمه بالایی و تصویر آن در نیمه پایینی صفحه قرار دارد.

ج) دست‌نویس‌های عربی

بیشترین دست‌نویس‌های موجود در این کتابخانه، عربی و کیفیت اکثر قریب به اتفاق آنها عالی است. در واقع چسبندگی تا حد امکان بهترین و نفیس‌ترین دست‌نویس‌های مذهب خاورمیانه و خاور نزدیک را جمع آوری کرده است.

این مجموعه، موضوعات مختلفی را از جمله شعر، تاریخ، فقه، کلام و الهیات، منطق، فلسفه، پزشکی، علوم، کیمیا،

۱) دکتر پاول کاله (Paul Kahle) که از دهه ۱۹۳۰م تا دهه ۱۹۴۰م در کتابخانه چستر بیتی مشغول به کار بود، فهرستی توصیفی و مفصل از ۱۰۳۰ دست‌نویس از مجموع ۲۶۵۲ دست‌نویس عربی تألیف کرد که دارای اطلاعات کامل کتاب‌شناختی است. دکتر کاله فهرست خود را بر روی برگه‌هایی ماشین کرد که بعدها در ۵ مجلد صحافی شد. اکنون از این فهرست تنها یک نسخه، همراه با میکروفیلمی از آن در کتابخانه چستر بیتی موجود است. متأسفانه این فهرست که توصیف نیمی از دست‌نویس‌های عربی این کتابخانه را در خود دارد هیچ‌گاه به چاپ نرسید.

۲) آرتور جان آربری نیز از میان ۲۶۵۲ مجلد دست‌نویس‌های عربی ۲۵۰۰ دست‌نویس را به اختصار معرفی کرد که در سال‌های ۱۹۵۵ - ۱۹۶۶ م در ۸ جلد منتشر شد.^۴ این اثر ۸ جلدی آراسته به تصاویر بسیار است. مشخصات نشر و مندرجات این ۸ جلد از این قرار است:

- ج ۱: ۱۹۵۵، ۱۰ ص مقدمه + ۱۲۵ ص متن، ۳۵ تصویر: توصیف دست‌نویس‌های 3001 - 3250؛
ج ۲: ۱۹۵۶، ۱ ص مقدمه + ۱۳۵ ص متن، ۳۵ تصویر: توصیف دست‌نویس‌های 3251 - 3500؛
ج ۳: ۱۹۵۸، ۲ ص مقدمه + ۱۲۸ ص متن، ۳۱ تصویر: توصیف دست‌نویس‌های 3501 - 3750؛
ج ۴: ۱۹۵۹، ۲ ص مقدمه + ۱۰۴ ص متن، ۳۴ تصویر: توصیف دست‌نویس‌های 3751 - 4000؛

3. *Qur'ans and bindings from the Chester Beatty Library, A Facsimile Exhibition*, by David James, [England]: World of

Islam Festival Trust, 1980, 144 pp.

4. *The Chester Beatty Library: A Handlist of the Arabic Manuscripts*, by Arthur J. Arberry, Dublin: Emery Walker/Hodges

Figgis, 1955-66, 8 vols.

ج ۵: ۱۹۶۲، ۳ ص مقدمه + ۱۶۴ ص متن، ۲۱ تصویر: توصیف دست‌نویس‌های 4001 - 4500

ج ۶: ۱۹۶۳، ۲ ص مقدمه + ۱۶۸ ص متن، ۲۲ تصویر: توصیف دست‌نویس‌های 4501 - 5000

ج ۷: ۱۹۶۴، ۳ ص مقدمه + ۱۵۸ ص متن، ۲۳ تصویر: توصیف دست‌نویس‌های 5001 - 5500

ج ۸: ۱۹۶۶، ۷ ص مقدمه + ۱۴۱ ص متن.

نمایه ۷ جلد فوق، به همراه غلطنامه و اصطلاحات و اضافات به کوشش اورسولا لاینز (Ursula Lyons) تهیه شده است. نمایه‌ها عبارت‌اند از فهرست اسامی مؤلفان، عناوین نسخه‌ها، تصاویر و فهرست نسخه‌های تاریخ‌دار به ترتیب تاریخ کتابت.

در ۴ مجلد اول نیز نمایه نام‌های مؤلفان و عنوان‌های هر جلد آمده است، اما از آنجا که نمایه‌ای برای کلیه مجلدات در جلد هشتم پیش‌بینی شده بود، این روش از مجلد پنجم تا هفتم ادامه نیافت. تصاویر چهارجلد اول با توضیحات تفصیلی بیشتر مؤلف همراه است.

ویلکینسون (Wilkinson)، ویراستار کتاب، در پیشگفتاری که بر کتاب نوشته است در علت اختصار این فهرست می‌گوید: «در آغاز قرار بود فهرست مفصلی شامل توصیف کامل کلیه دست‌نویس‌ها تهیه شود؛ اما به علت کثرت دست‌نویس‌ها تنها به تهیه گزارشی مختصر از آنها اکتفا شد و قرار شد رساله‌هایی در باب دست‌نویس‌های بسیار کمیاب و مهم تألیف و ضمیمه فهرست اصلی گردد. شماری از این رساله‌ها تألیف شده و در دست انتشار است. در اثر حاضر، ارجاعات لازم به اثر مهم بروکلیمان داده شده است و این ارجاع‌ها خواننده را راهنمایی می‌کند تا به گزارش مفصل دست‌نویس‌ها در فهرست‌های دیگر رجوع کند.»

روش آربری در تهیه فهرست دست‌نویس‌ها

به طور کلی فهرست‌نویسان برای فهرست‌نویسی نسخه‌های خطی تاکنون از دو روش عمده استفاده کرده‌اند:

۱) روش توصیفی و مفصل: در این روش کلیه ویژگی‌های نسخه، اعم از کتاب‌شناسی و نسخه‌شناسی ذکر می‌گردد و به کلیه عنوان‌ها، باب‌ها و موضوع‌های کتاب اشاره می‌شود و شرح حال مؤلف نیز بیان می‌گردد. فهرست دست‌نویس‌های فارسی موزه بریتانیا، اثر چارلز ریو (C. Rieu)، بر مبنای این روش نگاشته شده است.

24. Fol. 437 A 9 des 136 a., -9.
Inhalt: Ein Auszug aus dem K. u. d. Bahat des Mahabharata.
Die Schrift ist in lateinischer Uebersetzung unter dem Titel
"Tractatus Mercurii suo discipulo Miranfido" bekannt
(vgl. Zeterna Theatrum I 30-31; Naturwissenschaften in
Islam p. 177 f., GAS II 46).

قال مہراری فی کتاب الذب
بنی اللہ تعالی خلق واحدًا من الزاب تم
خلق هذا العالم من کلہ فکلہا
خلق اللہ من الامران [منہ] خلق من
زباب حمرین ثم صیر هذا الامر منها
قال لہ الطیبة قد اخرجت من هذا
الامر جملة ما اخرجت من تفسیرہ
ابسولاً هو او مرگب ومن الامر
اراضه هو او اربعة او اكثر من ذلك
وتسوی لی بأساتیر واخیرت
بطبیعت ولوہ فان اللانسة الاذکر
[منہ] قد سوتہ بأساة کثیرة
قال مہراری ان اسر هذا الصود
قال لہ ابان شهاب وهو مرگب من
تلانہ اشیاء من اللد والقز والهورا
[نکر] والار

صفحه ای از فهرست اولمان

۲) روش مختصر و موجز: در این روش، در قسمت کتاب‌شناسی نسخه، فقط به نام کتاب، نام مؤلف و گاه به موضوع اشاره می‌شود و در قسمت نسخه‌شناسی، فقط نام کتاب، تاریخ کتابت و نوع خط را یاد می‌کنند و گاه به برافزوده‌های نسخه نیز اشاره می‌شود.

مرحوم دانش پژوه در باب فهرست‌نویسی نسخه‌های خطی و نیز جمع بین این دو رأی - و البته متمایل به روش اول - می‌گوید:

«باید نوشت که در کتاب، سرآغاز و دیباچه و جدولی هست و بخش‌های آن چگونه است و کی و کجا و برای که و برای چه نگاشته شده و چند گزارش دارد و گزینی از آن شده و خرده‌گیری از آن کردند و ترجمه نمودند یا نه تا تاریخ کتاب به دست آید و در شناساندن نسخه باید شهر و تاریخ و نویسنده و املاکننده و مقابله‌کننده و خواننده و شونده از مؤلف یا استاد و بلاغی که هست و دارنده و نگرنده و کسی که برای او نوشته شده و سجل‌ها و نشانه‌ها و مهرها که در آن هست و چاپی که از روی

آن شده باید یاد گردد. اگر نشانه‌های تاریخی و علمی و نام دانشمندانی که در کتاب و نسخه آمده در فهرست بیاید هم برای تاریخ کتاب و سرگذشت علمی نگارنده آن و هم برای شناساندن آن، گاهی که بی‌نام و گمنام و ناقص باشد بسیار سودمند است و کتابخانه‌های دیگر با خواندن چنین فهرست، می‌توانند نسخه کامل یا ناقص خود را با نسخه ناقص یا کامل این کتابخانه سنجیده [و] بشناسند. در همه اینها ناگزیر بایستی در کتاب و نسخه درست نگریست و نسخه‌ها را باهم سنجید و چاپ‌های گوناگون را دید و فهرست‌های کتابخانه‌ها را خواند تا به جایی راه برد. گذشته از اینها نوع خط و حاشیه و جای آن را و کاغذ و شماره برگها و ستونها و نگار و رنگ آمیزی و جدول و سرلوح و نشانه‌های نسخه و جلد و نشانه و آرایش آن و اندازه و سطر نیز باید یاد گردد»^۵

آربری در تالیف فهرست خود روش دوم را برگزیده است، اما این از سرکوتاهی و یا بی‌اعتنایی او نیست، بلکه همچنان که اشاره کردیم، در آغاز، بانیان کتابخانه قصد داشتند تا فهرست مفصلی شامل توصیف کامل همه دست‌نویس‌ها تهیه شود؛ اما کثرت دست‌نویس‌ها مانع این امر شده است. البته این نقص برای ۱۳۵ نسخه برطرف شده است، زیرا مؤلف برای توضیح تصاویر کلیشه شده در آخر فهرست خود، تقریباً به تفصیل به شرح حال مؤلفان و کتاب‌ها پرداخته و اطلاعات بیشتری در اختیار خواننده قرار داده است.

آربری در توصیف هر دست‌نویس به بررسی عناصر زیر پرداخته است:

نام کتاب: برای نسخه‌هایی که نتوانسته است نامی برای آنها بیابد، معمولاً نامی ساخته و آن را داخل [ ] آورده است.

نام مؤلف: در این قسمت، نام کامل مؤلف ذکر شده است و در مجموعه‌هایی که چند رساله از یک مؤلف آمده است، ذیل رساله اول نام کامل مؤلف آمده و ذیل رسالات بعدی به نام مشهور وی اکتفا شده است. برای نسخه‌هایی که اسامی مؤلفان آنها غیر قابل تشخیص بوده است با علامت (?) به آن اشاره شده یا بدون هیچ‌گونه اشاره‌ای به نام مؤلف از آن گذشته است. همچنین در مواردی اندک نیز در ضبط نام یک مؤلف در دو جای فهرست اختلاف به چشم می‌خورد. نام‌های کتابها، مؤلفان و ... در متن اصلی آوانگاری شده است. همیشه پس از ذکر نام مؤلف به تاریخ وفات یا دوره زندگانی وی به هجری و

میلادی اشاره شده است.

موضوع نسخه: از آنجا که این فهرست بر اساس شمار دست‌نویس مرتب شده است و نه موضوع، آربری در ذیل هر نسخه، موضوع آن را ذکر می‌کند. آربری در ذکر موضوع هر نسخه، به چند روش عمل کرده است. گاهی در توصیف نسخه‌های می‌گوید: «ثلث اول مجموعه‌ای مفصل» که از این عبارت هیچ‌گونه نشانه‌ای از موضوع کتاب به دست نمی‌آید. گاه خواننده را تا حدی به موضوع نزدیک می‌کند، مانند «اثری در تصوف» و گاه خواننده را کاملاً با موضوع آشنا می‌سازد، مانند: «بخشی از رساله‌ای در مبحث فقهی ارث ا دیدگاه فقه مالکی». در این بخش، اگر کتاب، شرح، گزیده یا ترجمه‌ای از کتابی دیگر، یا ردیه‌ای بر کتابی است، مشخصات کتاب و مؤلف اصلی نیز آمده است.

ارجاع به نسخه‌های دیگر در فهرست: اگر نسخه دیگری از آن کتاب در فهرست باشد، به شماره آن ارجاع شده است. این بخش از فهرست با عباراتی کاملاً موجز و مختصر بیان شده است.

شمار برگ‌ها و اندازه نسخه: در این بخش، شمار برگ‌ها و اندازه نسخه‌ها بیان می‌شود. در ذکر اندازه نسخه تنها اندازه خود نسخه ذکر شده و اندازه سطح مکتوب نیامده است.

خط: در توصیف خط به غالب خصوصیات آن اشاره شده است.

کاتب، تاریخ کتابت و محل کتابت: نام کاتب، تاریخ و محل کتابت نیز از نسخه‌هایی که این سه در آنها مشخص بوده آمده است. برای نسخه‌های بی‌تاریخ، قرن کتابت ذکر شده است. تاریخ‌ها هم به هجری است و هم به میلادی، شمار برگها، اندازه نسخه، خط، کاتب، تاریخ کتابت، و محل کتابت، در مجموعه‌هایی که شامل چند رساله هستند، پس از توضیحات آخرین رساله آن مجموعه آمده است.

ارجاع به اثر بروکلیمان: مؤلف سپس نشانی کتاب را در متن آلمانی تاریخ ادبیات عربی،^۶ تالیف کارل بروکلیمان می‌آورد تا محققانی که طالب اطلاعات بیشتری در باب کتاب و مؤلف آن هستند بدان مراجعه کنند. مؤلف، نسخه‌های منحصر به فرد را نیز با عبارت «ظاهراً نسخه دیگری ثبت نشده است» می‌شناساند.

مهر و نشان و ...: در بخش آخر نیز مؤلف،

۵. محمد تقی دانش پژوه فهرست کتابخانه اهدایی آقای سید محمد مشکوه به کتابخانه دانشگاه تهران، جلد سوم، بخش یکم، مقدمه، ص ۳۴، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۳۲ ش.

6. *Geschichte der arabischen Litteratur*, by C. Brockelmann, Leiden: E. J. Brill, 1943-9, 5 vols.

برافزوده‌هایی همچون مهر و نشان، اجازة و سماع و یادداشت‌های افزوده و تصحیح نسخه و مطالبی از این دست را ذکر کرده است.

آربری در کاربرد اصطلاحات تخصصی نسخه‌شناسی در موارد بسیاری با مسامحه رفتار کرده و از اصطلاحات متعدد برای یک مفهوم و برعکس از یک اصطلاح برای چند مفهوم استفاده کرده است. این روش مؤلف گاه به گونه‌ای است که یافتن معادل فارسی را بسیار دشوار می‌کند، به خصوص در معادل‌های اجازة، سماع، قرائت و ... اصطلاحات: Reading Entry, Reading Certificate, Reading-Note, Study-Note, Note of Study, Study-Entry, Certificate of Study در موارد بسیاری به جای هم به کار رفته‌اند.

در مجموعه‌ها، بعضاً رسالاتی به زبان فارسی وجود دارد که فقط اشاره‌ای به آنها شده است. این رساله‌ها در فهرست نسخه‌های فارسی کتابخانه چستربیتی نیز گزارش نشده است.

۳) کورکیس عواد، کتاب‌شناس عراقی، گزارش ۱۴۰۰ دست‌نویس را از فهرست ۸ جلدی آربری به عربی ترجمه کرد و در ۵ شماره مجله المورود (۷۷ - ۱۹۷۱ م) به چاپ رساند.^۷ در این ترجمه، موضوع، نام کتاب، اندازه نسخه و ارجاعات به کتاب بروکلیمان حذف شده است.

۴) دکتر صفا خلوصی ۲۸ دست‌نویس منحصر به فرد این کتابخانه را توصیف و در ۳ شماره مجله مجمع اللغة العربية بلمشقی (۶۹ - ۱۹۶۷ م) به چاپ رساند.^۸

۵) از فهرست آربری ۲۴۰ دست‌نویس ترجمه شده و در ۳ شماره مجله المعتمد (۱۴۰۹ هـ / ۱۹۸۸ م) به چاپ رسیده است.^۹ در این ترجمه تنها دست‌نویس‌های نادری گزارش شده که یا به خط مؤلف است، یا به خط یکی از علمای مشهور و قدیم. در این ترجمه تمامی مشخصات نسخه‌شناسی و کتاب‌شناسی غیر از ارجاع به اثر بروکلیمان ترجمه شده است و مترجمان با مراجعه به مصادری مانند معجم المطبوعات العربية، به چاپ‌های هر کتاب نیز اشاره

والاحف من هذه المطبوعة المائتة عشرة ألفاً منهم وطبعة العقدة فضله الفوق
ويعلى الوسط بين يدي حتى محمود المسبوق والفحور الراءعشر الصبر المكنان
المحمقة من ترك اللاد الذنوب واحمال اذكي الطور وورع في ان الصبر
العصر الامار بالسؤل لاسعد الى فلاح اللدات وانما ذكر قصده الصبر
واسعقانه للراحة الطويلة ترعنا فيه وبلكه لراحة السعان في الجنة
كما قال تعالى وحرايمها صبر واجنه وجزير اللامة وقوله تحاره مخرج في استعاب
لفظ التحار لاعماله الصلحة واسئالا وارايده ووجه المشابهة كونه من
محتاج للمنا وخر كانه في العمان متاع الاحرم بلغظ الرضا عليه مانع الحرة
وربادت في العفاة على ان تزكو وطاهر ذلك تبت يدك لاسانه واطعام
له بما اذسا الهة احلمت عشره بعد اراذهم للمناع اراذهم وهو
اساره الى الهدى الصغرى وهو ملكم تح العفة وكنى اراذهم الصغرى كنههم الهلا
لان يكونوا مهاروسا وشرافا لفضاة ووزرا وكونوا ذلك كونها عرضان
فصل الهم لوارادها وكتلة برمد اراذهم لاهل الدنيا محذرا للمخاطف السلكه
عشر اقتدا من لثمة لسفبه منها وعرشاه الى المنز كرها وذهبت بها بمد
الونهما ارضها والاسم تاع بها فذلك لترك الراجوز والتمزيط طاعة
الله لخالق الفان الرده المكتسبه منها عن عقبة ولفظ الاسرا ستعاره
ع كس تلك الفان من نوم ولفظ الغدبة استعاره لسيد الخ لاسم تاع
بها بله ارضها والمواظبة على طاعة الله السابعة عشر كونهم صافرا في الهم
بالللسون القران برين الى قوله انهم وذلك اساه الى قطع صافرا في الهم
الامارة بالسوا للعبادات وشرح كعبه استعمالهم للعلل العور وطلانة
و غاير ترسله له بنهم مقاصد و كعبه من لفسه به عند ذكر اوهل بيت من
سدها بالنفا في قوله مدقرا الربها لاشارة اليها كما كونها من اقبالها عليه كوكبه وكون
من حلاله كعبه كعبه الله عليه همه وانه الدنيا في لفق فلم يفسر المعطه بها لافا واما
بهم عطفا بالافا و

درج

القبيلة التي اوردوا فيها
الاسماء التي اوردوا فيها
الاسماء التي اوردوا فيها

دستخط ابن ميثم بحراني بر شرح نهج البلاغة، مورخ جمادى الاول ۳۷۴ ق
کتابخانه چستربیتی، شماره ۳۷۹

کرده‌اند.
در مقدمه این ترجمه آمده است که «قسم التوثيق و الفهرسة» در «مرکز الخدمات و الابحاث الثقافية» که مجله المعتمد را منتشر می‌کند، تمامی ۸ جلد فهرست آربری را با تعديلات و تصحیحات و اضافات زیر نظر کمال یوسف الحوت به عربی ترجمه کرده است و انتشارات «عالم الکتب» در بیروت آن را چاپ خواهد کرد.
۶) اخیراً مؤسسه آل البيت در عمان (اردن) فهرست آربری را به عربی ترجمه کرده و در ۳ جلد به چاپ رسانده

۷. ((ذخایر التراث العربی فی مکتبه شستربیتی - دبلن))، اعداد: الاستاذ کورکیس عواد، المورود، ش ۱، ۱۳۹۱ / ۱۹۷۱ م، ص ۱۵۳ - ۱۷۲؛ ش ۲، ۱۳۹۲ / ۱۹۷۳ م، ص ۱۸۷ - ۲۰۴؛ ش ۳، ۱۳۹۴ هـ / ۱۹۷۴ م، ص ۲۴۳ - ۲۵۶؛ ش ۴، ۱۳۵۹ / ۱۹۷۵ م، ص ۲۰۷ - ۲۲۶؛ ش ۷، ۱۳۹۸ هـ / ۱۹۷۸ م، ص ۱۹۱ - ۲۰۸.
۸ ((مخطوطات یتیمه فی مکتبه شستربیتی دبلن))، الدكتور صفا خلوصی، مجله مجمع اللغة العربية بلمشقی، ش ۵۳، ص ۹۰۴ - ۹۰۶؛ ش ۵۳، ۱۳۹۸ هـ / ۱۹۷۸ م، ص ۴۵۰ - ۴۵۳؛ ش ۵۴، ۱۳۹۹ هـ / ۱۹۷۹ م، ص ۵۱۵ - ۵۱۸.
۹. ((نوادير المخطوطات الاسلامية فی مکتبه چستربیتی - دبلن))، نقلته الى العربية السيدة بوران أديب الفناوی، تقديم وضبط الاستاذ کمال یوسف الحوت، المعتمد، سال ۱، ش ۹، ۱۴۰۹ هـ / ۱۹۸۸ م، ص ۱۰۸ - ۱۵۴؛ ش ۱، ص ۱۰، ۱۴۰۹ هـ / ۱۹۸۸ م، ص ۵۳ - ۶۸؛ ش ۱، ص ۱۱، ۱۴۰۹ هـ / ۱۹۸۸ م، ص ۱۰۵ - ۱۱۹.

است.^{۱۰}

(مجموعه) دربارهٔ کیمیاست که ۲۲ دست‌نویس را در بر گرفته است. اینها بیشتر مجموعه‌ها (مجامیع) است که روی هر رفته ۱۵۸ کتاب، رساله، گزیده و قطعه را در بر دارد تقریباً از همهٔ کیمیاگران عرب در این مجموعه یک یا چند اثر آمده است.»

در جلد اول این فهرست توصیف دست‌نویس‌ها آمده است و در جلد دوم کلیه واژگان مهمی که دربارهٔ کیمیاست در متن‌های مندرج در این فهرست آمده، به صورت توصیفی تنظیم شده است که فهرستی تحلیلی است از موضوعات متن‌هایی که در این فهرست درج شده است.

۹) در سال ۱۹۸۳ م نمایشگاهی از دست‌نویس‌های عربی کتابخانهٔ چستریتی تحت عنوان «کتاب عربی» در یکی از موزه‌های هامبورگ برپا شد. در فهرستی که دیوید جیمز برای دست‌نویس‌های به نمایش درآمده در این موزه تهیه کرده است^{۱۲} مشخصات شماری از دست‌نویس‌هایی که فهرست شده، ولی فهرست آنها منتشر نشده (از ۱۵۲ نسخه افزوده) آمده است.

۱۰) در جلد دوم کتاب بررسی جهانی دست‌نویس‌های اسلامی، در بخش توضیح مجموعه‌ها و فهرست‌های دست‌نویس‌های اسلامی در ایرلند، مشخصات ۸ دست‌نویس عربی (از ۱۵۲ نسخه که در فهرست آربری نیامده و در فهرست‌های چاپی ذکری از آنها نشده است) آمده است.

۱۱) اکنون طرح فهرست‌نویسی رایانه‌ای دست‌نویس‌های عربی این کتابخانه در دست اجراست. برای توصیف دست‌نویس‌ها از همان روش و معیارهایی استفاده می‌شود که در آلمان برای تمامی دست‌نویس‌های شرقی استفاده می‌کنند.^{۱۳}

۱۵۲ (۷) دست‌نویس عربی (MSS. 5501-5652) به این کتابخانه افزوده شده است. دیوید جیمز، مدیر سابق بخش اسلامی کتابخانهٔ چستریتی چند سال پیش فهرست کاملی از این دست‌نویس‌ها تهیه کرد. در این فهرست، که تنها به صورت دست‌نویس در کتابخانه موجود است، برای هر دست‌نویس، عنوان‌ها، مؤلفان، کاتبان، تاریخ کتابت و ارجاع به تاریخ ادبیات عربی اثر بروکلیمان آمده است.

۸) مانفرد اولمان (M. Ullmann) نیز فهرستی جداگانه و مفصل و مشروح از دست‌نویس‌های عربی این کتابخانه را که موضوع آن‌ها کیمیاست تألیف و در سال‌های ۶۶ - ۱۹۷۴ م در ۲ جلد و به زبان آلمانی منتشر کرده است.^{۱۱}

مؤلف در مقدمهٔ خود

دربارهٔ انگیزهٔ تألیف این فهرست چنین می‌گوید :

«[...] از آنجا که آربری در فهرست خود بسیاری از این نوشته‌ها [دست‌نویس‌های با موضوع علم کیمیا] را از قلم انداخته یا نادیده گرفته [دست‌نویس شماره 5579 را آربری اصلاً معرفی نکرده است] و برخی را نیز به درستی معرفی نکرده است [...] آقای دیوید جیمز [...] مرا تشویق کردند که دست‌نویس‌های مربوط به کیمیا را در فهرست جداگانه‌ای به طور مشروح گزارش کنم. [...] مجموعهٔ سرآلفرد چستریتی شامل ۱۹ جلد

۱۰. فهرس المغطوطات العربية في مكتبة تشتریتی (دبلن / ایرلند)، ترجمه الدكتور محمود شاكر سعيد، راجعه الدكتور احسان صديقي العماد، ج ۳، ۱۹۹۲ م به بعد.
11. *Katalog der arabischen alchemistischen Handschriften der Chester Beatty Library*, by Manfred Ullman, Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1974 - 76. 2 vols.

12. *Das arabische Buch : eine Ausstellung arabischer Handschriften der Chester Beatty Library, Dublin im Museum für Kunst und Gewerbe, Hamburg aus Anlass des Euro-Arabischen Dialoges, Kulturelles Symposium 1983. The Arab Book : an exhibition of Arabic manuscripts from the Chester Beatty Library, Dublin at the Museum für Kunst und Gewerbe, Hamburg on the occasion of the Euro - Arab Dialogue, Cultural Symposium April 1983*, by David James, Dublin : Department of Foreign Affairs, 1983.

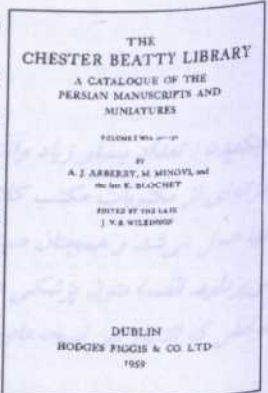
۱۳. در سال ۱۹۵۸ م سازمان مرکزی تأمین بودجهٔ انجمن پژوهش‌های آلمان طرح عظیمی را تحت عنوان «فهرست دست‌نویس‌های شرقی در آلمان»، (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland = VOHD) تأمین اعتبار کرد که هدف آن ارزیابی و توصیف صحیح همهٔ دست‌نویس‌های شرقی کتابخانه‌های شخصی و عمومی آلمان است. بر طبق مدارک، شمار نسخه‌های شرقی فهرست شده و فهرست نشده در آلمان که در این طرح فهرست می‌شوند بیش از ۴۰,۰۰۰ نسخه است. شمار مجلدات این طرح، بنابر پیش‌بینی مسئولان آن به ۱۳۰ جلد خواهد رسید و تاکنون بالغ بر ۸۰ جلد آن در ۲۵ دوره انتشار یافته است و بقیهٔ مجلدات آن نیز در دست تهیه و چاپ است. این مجموعه تمامی دست‌نویس‌های فهرست شده و فهرست نشده را در بر می‌گیرد. از این مجموعه تاکنون ۸ جلد مربوط به دست‌نویس‌های عربی و ۴ جلد مربوط به دست‌نویس‌های فارسی منتشر شده یا در دست انتشار است.

این فهرست، جانشین تمام فهرست‌های چایی موجود این کتابخانه خواهد شد. همچنین طرح دیگری برای فهرست‌نویسی مجدد حدود ۳۰۰۰ نسخه خطی عربی در دست بررسی است؛ این طرح قرار است در سال ۲۰۰۵م به پایان برسد.

د) دست‌نویس‌های فارسی

در این کتابخانه ۴۵۴ دست‌نویس فارسی موجود است. دست‌نویس‌های فارسی، به ویژه برای مینیاتورهای آنها - که مجموعه‌ای از مکاتب ایرانی و مناطق هم‌جوار با آن را در برمی‌گیرد - از اهمیت بسیاری برخوردار است. لازم به ذکر است که مجموعه کم نظیری از مینیاتورهای ارزشمند از نگارگران دربار اکبرشاه، جهانگیر و شاه‌جهان با متون فارسی این کتابخانه همراه است.

از میان ۴۵۴ دست‌نویس فارسی ۲۹۸ دست‌نویس فهرست شده است.^{۱۴} این فهرست سه جلدی که در قطع بزرگ منتشر شده است بسیار توصیفی و مشروح است و در آن بیشتر ویژگی‌های کتاب‌شناسی و نسخه‌شناختی نسخه‌ها آمده است: موضوع و شیوه تدوین (فصل‌بندی) کتاب/ نسخه، اندازه نسخه و اندازه نوشته، شمار سطرها و برگها و ستون‌ها، نوع خط، کاغذ و جلد، کاتب، تاریخ، محل کتابت، تصویر و تذهیب و مهرها. در بخش تصویر و تذهیب، شماری از تصاویر و مینیاتورهای هر نسخه به دقت شناسایی، معرفی و توصیف شده است. از آنجا که تدوین این فهرست، حاصل پژوهش‌های گروهی پنج نفری: آربری، مجتبی مینوی، بلوشه، راینس و ویلکینسن است که هر کدام فهرست شماری از نسخه‌ها را برعهده داشته‌اند، نام هریک از آنها در ذیل کارشان آمده است. توصیف هر جلد از فهرست با چند تصویر از مینیاتورهای توصیف شده در آن جلد (جمعاً ۱۲۵ تصویر) همراه است.

اجازه‌ای به خط میرداماد، مورخ ۱۰۱۹ ق
کتابخانه چسترتی، شماره ۳۱۱۲

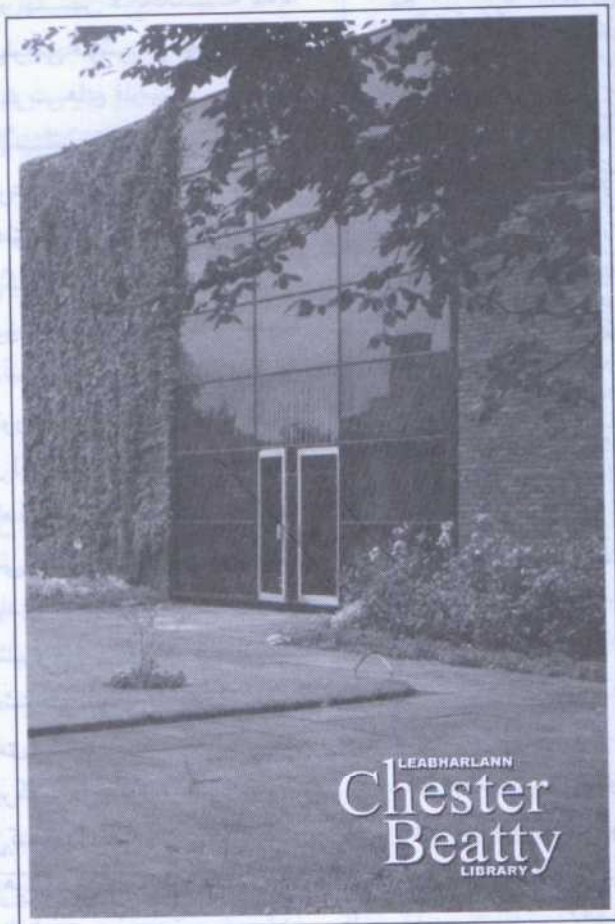
همه نمایه‌ها در انتهای جلد سوم آمده است. در فهرست چاپ نشده‌ای که برای ۱۵۲ دست‌نویس عربی افزوده شده به کتابخانه تهیه شده (نک: دست‌نویس‌های عربی کتابخانه، ش ۷ در همین مقاله)، توصیف ۲۳ دست‌نویس فارسی فهرست نشده (MSS. 419-442) نیز آمده است.

ه) دست‌نویس‌های ترکی و کردی

مجموعه ترکی کتابخانه - که شامل ۱۵۸ دست‌نویس است - نیز به ویژه به علت دست‌نویس‌های مصور آن غنی است. این مجموعه موضوعاتی مانند: ادبیات، شعر، داستان، طبیعیات و آثار دینی مانند تفاسیر قرآن و ... را در برمی‌گیرد.

14. The Chester Beatty Library: a Catalogue of the Persian Manuscripts and Miniatures, Dublin: Hodges Figgis, 3 vols. Vol.1, by Arthur J. Arberry, M. Minovi and E. Blochet, Edited by J.V.S. Wilkinson, 1959, 87 pp.39 plates. Vol.2, by M. Minovi, B.W. Robinson, J.V. S. Wilkinson and E. Blochet, Edited by A.J. Arberry, 1960, 89 pp.43 plates. Vol.3, by A.J. Arberry, B.W. Robinson, J.V.S. Wilkinson and E. Blochet, Edited by A. J. Arberry, 1962, 117 pp.43 plates.

در این مجموعه همچنین یک دست‌نویس به ترکی جغتایی وجود دارد و آن نسخه‌ای از دیوان میرعلیشیرنوایی است. مینورسکی فهرستی برای ۹۳ دست‌نویس ترکی این کتابخانه تهیه کرد.^{۱۵} در این فهرست که به قطع بزرگ است و در ۱۹۵۸م به چاپ رسیده است ۴۲ تصویر (یکی رنگی و بقیه تک رنگ) و نیز نمایه نام اشخاص در انتهای کتاب آمده است. همچنین دکتر مردیت - اوزن (G. Meredith-Owens) برای ۶۴ دست‌نویس ترکی دیگر این کتابخانه سیاهه‌ای ترتیب داد. این سیاهه هنوز به چاپ نرسیده و به صورت نسخه‌تایی در کتابخانه موجود است. فهرست ۱۴ دست‌نویس فارسی (P.400-412) را نیز در بر دارد. یک دست‌نویس نیز به زبان کردی (MS.K.413) در این کتابخانه موجود است که نسخه‌ای است از *تحفة القادریه* زندگی‌نامه عبدالقادر گیلانی، تألیف ابوالمعالی مسلمی در ۳۶۲ برگ و مورخ قرن ۱۸ م.

ساختمان قدیم کتابخانه چستریتی در دوبلین

15. *The Chester Beatty Library: a Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures*, by V. Minorsky, Dublin: Hodges Figgis, 1958, 145 pp. 42 plates.

۱۶ برای تدوین این مقاله علاوه بر مقدمه‌های فهرست‌های کتابخانه چستریتی، از منابع زیر نیز استفاده شده است:

- 1) *Iranica*, Edited by: E. Yarshater, California, Costa Mesa: Mazda Publishers, vol.5, 1992, pp.397-400.
- 2) *Oriental Manuscripts in Europe and North America: A Survey*, by J. D. Pearson, Zug: Inter Documentation Company, 1971 (Bibliotheca Asiatica, 7).
- 3) *World Survey of Islamic Manuscripts*, General Editor: Geoffery Roper, London: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, vol. 2, 1993, pp. 51-66.